

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ: ΕΞΑΡΣΗ ΚΑΙ ΚΟΡΕΣΜΟΣ

Σ

Της ΛΟΥΚΙΑΣ ΔΡΟΥΛΙΑ

ιστορικού δ.Φ., ομ. διευθύντριας ερευνών ΚΝΕ/ΕΙΕ

Τα 1838 ο Φαναριώτης λόγιος **Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός**, ένας από τους ιδρυτές της Αρχαιολογικής Εταιρείας (1837), διατυπώνει τη σκέψη ότι οι Έλληνες χρωστούσαν την ελευθερία τους στα αρχαία ερείπια. Θα λέγαμε αμέσως, όχι μόνο την ελευθερία τους, αλλά και την εθνική τους ταυτότητα. Αρκετά χρόνια αργότερα, με αφορμή τη μεγάλη αναστάτωση που προκάλεσαν τα έργα του νεαρού Γάλλου σπουδαστή της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής **Εντιμόν Αμπού** (Edmond About), με τις διορατικές παρατηρήσεις του (δική του μάλιστα άποψη ήταν ότι «στην Ελλάδα, το παρελθόν θα αδικεί πάντοτε το παρόν»), αλλά και τις επικριτικές επιστημονικές του, ο γιατρός **Αναστάσιος Γούδας**, συγγραφέας του οκτάτομου έργου *Βιοί παράλληλοι των επί της αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών του Αγώνα*, θα πει ότι: «Οι Έλληνες συμφωνούν μαζί μου όσον αφορά στον κύριο Αμπού. Δεν το ομολογούν φανερά εξαιτίας των Αγγλων και των Τούρκων, αλλά δεν τους απărăσκει να ακούν την αλήθεια. Ειλικρινά, δεν τον θεωρώ λιγότερο φίλο της Ελλάδας και η δριμεία αλ-

λά συνετή κριτική του μας ωφέλησε περισσότερο από όλους τους πομπώδεις πανηγυρικούς λόγους αιτών των ηλίθιων φιλελλήνων».

Οι ολιγόλογες διαπιστώσεις των δύο Ελλήνων λογίων του 19ου αιώνα συνοψίζουν περιεκτικά, πιστεύω, και περιχαρακώνουν με ρεαλισμό το φαινόμενο του φιλελληνισμού, όπως αυτό γεννήθηκε στις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα και αναπτύχθηκε στις πρώτες του 19ου, όταν η έννοια εξέγερση, η ηρωική «λεωνίδαία» πράξη, έθεσε την αποφασιστική της σφραγίδα στην ιδεαλιστική εικόνα του Ελληνισμού. Και πώς, στη συνέχεια, έχασε σταδιακά την αρχική του ένταση, χωρίς ωστόσο να ξεθυμάνει ποτέ. Ποτέ, βέβαια, με την έννοια ότι μπορεί να προσδώσει κανείς ακόμη και σήμερα στα «αρχαία ερείπια» –ανεξάρτητα από τα πολιτικά και διπλωματικά δρώμενα στη διεθνή σκηνή– το διαχρονικό ανεξίτηλο σημαδι τους στο ευρωπαϊκό φαντασιακό και ό,τι αυτό σημαίνει εν όψει συμπεριφορών και αποφάσεων στην πράξη. Η ένταξη της σημερινής Ελλάδας στην αρχική ομάδα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας προφανώς απηχεί μια τέτοια διαδρομή.

Το φιλελληνικό κίνημα λοιπόν, που εκδηλώθηκε με την έκρηξη του ελληνικού απελευθερωτικού αγώνα, είναι φανερό ότι έχει πάρει την αναγνωρισμένη θέση του στο διεθνή χώρο. Μάλιστα, με τον όρο «φιλελληνισμός» καιάλέγεται ανάμεσα στους ευρωπαϊκούς νεολογισμούς του 19ου αιώνα [της «εποχής των ισμών» (age of isms), όπως αποκλήθη-▶

1. Ο λόρδος Βύρων μπροστά στα υπέροχα ερείπια της Ακρόπολης ντυμένος με ελληνική φορεσιά. Ο θάνατός του στο Μεσολόγγι το 1824 αναζωπύρωσε το φιλελληνικό πνεύμα την Ευρώπη (Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα).

2. Ο Φανariώτης λόγιος Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός θεωρούσε ότι οι Έλληνες όφειλαν την ελευθερία τους στα αρχαία ερείπια.

3. Ο σπουδαστής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής και συγγραφέας του ρομάντσου «Βασιλεύς των ορέων», Εντμόν Αμπύ

4

κε από τους ιστορικούς], που φέρουν ως δεύτερο συνθετικό το επίθεμα -ισμός, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα για να εκφράσει πολλαπλές έννοιες: φιλοσοφικών και πολιτικών θεωριών, κινήματων και πράξεων, θρησκευτικών πίστεων, δογματικών αντιλήψεων, ατομικών θεωριών ή πρακτικών, χαρακτηρισμών, προκαταλήψεων κ.ά. Ωστόσο, αν και έχει καθιερωθεί ο όρος και χρησιμοποιείται κατά κόρον για να σηματοδοτεί τα φιλικά αισθήματα και την έμπρακτη συμπαράσταση προς τον αγωνιζόμενο Ελληνισμό του '21, σε συνάρτηση με το αρχαιοελληνικό υπόβαθρο, έχει ξεπεράσει τα χρονικά όρια της περιόδου εκείνης και καλύπτει και άλλες παρόμοιες περιστάσεις ελληνικών απελευθερωτικών εξεγέρσεων του 19ου αιώνα. Τώρα πα ο όρος «φιλελληνισμός» έχει περάσει στον καθημερινό λόγο για να χαρακτηρίζει, σύμφωνα με τις ελληνικές ευαισθησίες, τις απόψεις και θέσεις προσώπων απέναντι στη σημερινή Ελλάδα και τους Έλληνες, στην επικράτεια ή στη διασπορά. Τον ίδιο όρο-αναχρονισμό βρίσκουμε και στα κείμενα των σύγχρονών μας μελετητών της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας, που μιλούν για το «φιλελληνισμό» –εννοώντας τη φιλελληνική διάθεση, τα φιλελληνικά αισθήματα, το θαυμασμό στον

Κανένα άλλο κίνημα της εποχής δεν ξεσήκωσε με τόση θέρμη και ενδουσιασμό την κοινή γνώμη και τη λογισούνη

κλασικό πολιτισμό– ενός Ασιατή ηγεμόνα ή ενός Ρωμαίου αυτοκράτορα. Ακόμη, γίνεται λόγος και για «νεοφιλελληνισμό» όταν, κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και λίγο μετά, ξένοι περιηγητές, λογοτέχνες και καλλιτέχνες «ξαναανακάλυψαν» την Ελλάδα, τη νέα Ελλάδα αυτή τη φορά.²

Ας επανέλθουμε τώρα στο φιλελληνισμό της δεκαετίας του 1820. Σε ποια από τις παραπάνω έννοιες που απαριθμήσαμε θα μπορούσαμε να τον εντάξουμε για να τον προσεγγίσουμε με ασφάλεια και ακρίβεια; Είναι ιδεολογικοπολιτικό κίνημα, που εξέφραζε τα φιλελεύθερα πνεύματα, λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό ρεύμα, κοινωνικοθρησκευτική ευαισθησία, ατομική ανάγκη και πρακτική; Θα λέγαμε ότι είναι όλα αυτά μαζί, που συναποτελούν και καθρεφτίζουν τις ιδεολογικές, τις πνευματικές και τις υλικές ανάγκες των ανθρώπων της εποχής, οι οποίοι αναζητήσαν τις απαντήσεις τους σε ένα ιδεατό φυγαλέο παρελθόν, στην «επιστροφή στην Αρκαδία» και, συνάμα, σε μια νέα κατάσταση πραγμάτων, σε μια ασχημάτιστη κοινωνία και ένα κράτος υπό διαμόρφωση που θα μπορούσε να προσφέρει νέες βιοτικές ευκαιρίες, αλλά και ν' αποτελέσει πεδίο εφαρμογής νέων ηθικοπολιτικών θεωριών. Αναζήτηση, που δεν την άφησε ανεκμετάλλευτη και τη διαχειρίστηκε προς όφελός της η εκάστοτε ευρωπαϊκή κρατική εξουσία.

Ουσιαστικά πρόκειται για ένα πολυσύνθετο φαινόμενο, μοναδικό και ανεπανάληπτο· κανένα άλλο κίνημα της εποχής δεν ξεσήκωσε με τόση θέρ-

4. Η «επιστροφή στην Αρκαδία» αντανακλούσε στις αρχές του 19ου αιώνα μια τάση πνευματικής αναζήτησης των νέων πολιτών της εποχής. «Οι βοσκοί της Αρκαδίας». Πίνακας του Nickolas Poussin και (5) χαλκογραφία με το ναό του Απόλλωνα στις Βάσσες

μη και ενθουσιασμό την κοινή γνώμη και τη λογισύνη. Οι ποικίλες εκφάνσεις του –φιλολογική παραγωγή που καλύπτει όλους τους τομείς του λόγου, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, δημοσιογραφικές εκστρατείες, φιλελληνικές επιτροπές αρωγής, εθελοντές στα πεδία των μαχών– σε συνάρτηση με τα ιδεολογικοπολιτικά ρεύματα της εποχής και με την πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων γενικότερα, βρίσκονται ακόμη κάτω από το φακό της ιστορικής έρευνας. Βέβαια, η εσωτερική συνάφεια και διαπλοκή που είχε στη συνείδηση των πολλών ο αρχαιοελληνικός κόσμος με τη σύγχρονη ελληνική ηρωική πράξη είναι απόλυτα αποδεκτή ως θέση. Παρ' όλ' αυτά νέες προσεγγίσεις στο θέμα συνεχίζουν ολοένα να διατυπώνονται. Τι λείπει λοιπόν; Η καλύτερα, ποιες αποσιωπήσεις, αλλοιώσεις ή και υπερεκτιμήσεις έχει επιφέρει η αχλύ του χρόνου, ώστε να μην έχει γίνει ακόμη ξεκάθαρα κατανοπτό το όλο φαινόμενο του φιλελληνισμού που γαλουχήθηκε μέσα στο κλίμα του κλασικισμού και του ρομαντισμού και διαμορφώθηκε σε μια περίοδο σκληρών πολεμικών εχθροπραξιών, κοινωνικών αντιπαραθέσεων και διπλωματικών ελιγμών;

Είναι ενδιαφέρον να συσχετιστεί αυτό το ερώτημα με την ολοένα αυξανόμενη στροφή της προσοχής της ιστορικής έρευνας προς το φαινόμενο του λεγόμενου «μισελληνισμού».³ Ορος που επικράτησε κατ' αναλογία με εκείνον του φιλελληνισμού, απηχεί ουσιαστικά την έκφραση ποικίλων αρνητικών συναισθημάτων και ορθολογικών θέσεων που διατυπώθηκαν στα τέλη του 18ου αιώνα και κατά διαστήματα στο 19ο: του κορεσμού για την αρχαιο-

λατρία, της μη αποδοχής να συνταυτιστούν οι δοξασμένοι πρόγονοι με τους «ξεπεσμένους» απογόνους, της απογοήτευσης από τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Υπήρξαν, βέβαια, και εκείνοι που στα πρώιμα χρόνια, αν και θέλησαν να αντιμετωπίσουν τους Έλληνες με σύγχρονη οπτική, δεν δέχονταν καν ότι συγκριτικά είχαν σημειωθεί μεταβολές, στο πολιτικό ή πνευματικό επίπεδο, άξιες αναφοράς. Και τότε αρχίζει ο μεμψήμοιρος έλεγχος. Οι Έλληνες, από τη μεριά τους, χαρακτήρισαν τότε τους αμφισβητίες ως «κατήγορους», «γραικοκατήγορους» και κινησιοποιήθηκαν να τους αντικρούσουν· ενέργεια που σιάθηκε εκ των πραγμάτων ευεργετική για τη διαμόρφωση της νεοελληνικής αυτοσυνείδησης. Το διατύπωσε ήδη ο Γούδας στη δεκαετία του 1870.

«Μισελληνισμός», λοιπόν, ή απαξίωση; Με κίνητρο τη μελέτη του ενδεχομένου βρισκόμαστε μπροστά σε μια τάση βαθύτερης ανάλυσης ή και απομυθοποίησης του φιλελληνικού φαινομένου, με απώτερο στόχο, όμως, όχι να υποτιμηθεί ή να υποβαθμιστεί, αλλά με την πρόθεση να ενταχθεί ή καλύτερα να συνταιριαστεί και να επεξηγηθεί ευρύτερα ο φιλελληνισμός σε συνάρτηση με άλλα πρωτοπαρουσιαζόμενα φαινόμενα του 19ου αιώνα. ►

Ο φιλελληνισμός γαλουχήθηκε μέσα στο κλίμα του κλασικισμού και του ρομαντισμού και οι αλληλεπιδράσεις ήταν αναπόφευκτες

6. Η «κλασική γη» στα χέρια των Οθωμανών. Ο παράγοντας αυτός συνέτεινε σε ένα βαθμό στη διάδοση του φιλελληνικού κινήματος.
7. Ο μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας Ιγνάτιος, που συσπείρωνε τους φιλελληνικούς κύκλους στην Πίζα

6

Εκτός από το περιηγητικό ρεύμα, που πυκνώνει στα χρόνια αυτά, ο λόγος είναι για τον οριενταλισμό –στο πλαίσιο του οποίου έχουν διατυπωθεί συσχετίσεις με το βυζαντινό φιλελληνισμό, ακόμη και με τον πρωτοσιωνισμό– τον εθελοντισμό, τον α-

ποιοχή επέτεινε την προσέλευση και αύξησε το ενδιαφέρον για τα ελληνικά πράγματα. Σήμερα, σύμφωνα με τις νεότερες προσεγγίσεις στο θέμα της συμμετοχής των φιλελλήνων εθελοντών στο πεδίο των μαχών, ο εθελοντισμός στον πόλεμο συ-

Ο φιλελληνισμός διαμορφώθηκε σε μια περίοδο σκληρών εκδροπραξιών, κοινωνικών αντιπαραθέσεων και διπλωματικών ελιγμών

ποικισμό, ως και τον ιμπεριαλισμό.

Το ταξίδι, η περιήγηση με τα πολλαπλά κινηρά της, έχει συχνά αποτελέσει αντικείμενο έρευνας και παρουσίασης: το εκπαιδευτικό-εκπολιτιστικό ταξίδι με αδιόρατο ενίοτε στόχο την αναγνώριση νέων αγορών και πιο ορατό, τον οικονομικό και πολιτικό ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων στην Ανατολική Μεσόγειο. Το ταξίδι-φυγή, επίσης, προς τις κοιτίδες των αρχαίων πολιτισμών, την επιστροφή στην «Ανατολή», απότοκο και αυτό των ρευμάτων της εποχής. Ο ελλαδικός χώρος συμπεριλαμβανόταν από τη γεωγραφική του θέση στη διαδρομή αυτή. Από κάποια στιγμή και πέρα η «κλασική γη» έγινε και το επίκεντρό της. Ο απελευθερωτικός αγώνας ενός μικρού λαού στην

7

8. Ο Σατωβριάνδος σε γειτονιά της Αθήνας. Λιθογραφία εποχής (Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας, Παρίσι)

Episode de l'Enterrement de M. de Chateaubriand malade à Pératias

8

σχετίζεται με τις νέες εμπειρίες ενός ταξιδιού, με τη βάπτιση του πυρός και τη δόξα του «ωραίου» θανάτου, με την αυτοεκτίμηση της προσωπικότητας, το ρίσκο της ίδιας της ύπαρξης του ατόμου και, τέλος, την ανάδυσση στο 19ο αιώνα ενός νέου μοντέλου αρρενωπότητας.

Το φιλελληνικό ενδιαφέρον δεν υπήρξε πάντα αμείωτο και πηγαίο και πάντως είχε πολλαπλά κίνητρα. Κατά το διάστημα 1821-1829 παρουσίασε αυξομειώσεις, που δεν οφείλονταν αναγκαστικά στις τοπικές συνθήκες, αλλά κυρίως σε ποικίλα εξωτερικά γεγονότα που είλκυαν κάθε φορά την προσοχή του ευρωπαϊκού κοινού. Διακυμάνσεις στην ένταση του ενδιαφέροντος παρουσιάζονταν επίσης ανάμεσα στις διάφορες χώρες όπου άλλοτε η αυστηρή λογοκρισία και άλλοτε το πολιτικό περιβάλλον δεν ευνοούσαν, αν δεν απαγόρευαν κιάλας, παρόμοιες εκδηλώσεις. Ως προς τον αυθορμητισμό των φιλελληνικών εκδηλώσεων δεν πρέπει να παραβλέπει κανείς την έντονη κινητοποίηση των Ελλήνων του εξωτερικού προς την κατεύθυνση αυτή: να προκαλέσουν δηλαδή και να τονώσουν παρόμοιες εκδηλώσεις. Τρεις σημαντικές αυτοεξόριστες προσωπικότητες δραστηριοποιήθηκαν συστηματικά με θετικά αποτελέσματα: ο **Αδαμάντιος Κοραΐς** και ο κύκλος του στο Παρίσι, ο μητροπολίτης **Ιγνάτιος Ουγγροβλαχίας** και το περιβάλλον

του στην Πίζα και ο ακάματος διπλωμάτης **Ιωάννης Καποδίστριας**, ο οποίος, επιλέγοντας να υπηρετήσει την πατρίδα του, απομακρύνθηκε από τη ρωσική αυλή, ενώ ταυτόχρονα χρησιμοποίησε τις διεθνείς γνωριμίες που είχε αποκτήσει κατά τη

Ο Σατομπριάν και ο Μπαίρον σφράγισαν τη συλλογική μνήμη ως κορυφαίοι εκφραστές και διερμηνευτές του φιλελληνισμού

διάρκεια της υπηρεσίας του ως υπουργού Εξωτερικών του τσάρου **Αλέξανδρου Α΄**.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί και πάλι ότι ο φιλελληνισμός οφείλει ένα μεγάλο μέρος της ενίσχυσης και διάδοσής του στο ρομαντικό κίνημα της εποχής, με το οποίο ταυτίστηκε, ακολουθώντας στη συνέχεια τη μεγάλη διάχυσή του σε όλη την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Αλλά και ότι ο ρομαντισμός άντλησε επανειλημμένα την έμπνευσή του από τον ελληνικό Αγώνα της ανεξαρτησίας, με την προβολή που είχε στην αρχαιότητα. «Αλληλοϋπηρετήθηκαν», σύμφωνα με την έκφραση του **Κωστή Παλαμά** σε κείμενό του για τον **Βικτόρ Ουγκό** (V. Hugo). Το ίδιο θα μπορούσε να διατυπωθεί και για τον άλλο κορυφαίο

9. Η είδηση του θανάτου του Βύρωνα συγκλόνισε τον κόσμο. Πίνακας (1826) του Joseph-Denis Odevaere (Groeningemuseum, Brügge)

εκπρόσωπο του ρομαντισμού, το φιλομοναρχικό συγγραφέα και πολιτικό **Σατομπριάν** (Σατωβριάνδο-Chateaubriand), ο οποίος, όπως και ο λόρδος **Μπάιρον** (Βύρων) σφράγισαν τη συλλογική μνήμη ως κορυφαιοί εκφραστές και διερμηνευτές του φιλελληνισμού. Το ισχυρό ρεύμα του ρομαντισμού κάλυψε τις όποιες συζητήσεις και αμφισβητήσεις μπορούν να διατυπωθούν για τη διαδρομή του καθενός με την ένθερμη αναγνώριση που εισέπραξαν.

Ο Μπάιρον, με την ποίησή του που τόσο τροφodότησε και ενίσχυσε το φιλελληνικό ρεύμα, ήδη πριν από την Επανάσταση, συντάραξε τον κόσμο όλο με τον πρόωρο θάνατό του στο Μεσολόγγι, το 1824, με αποτέλεσμα να ταυτιστεί τότε ο βυρωνισμός με το ίδιο το φαινόμενο του φιλελληνισμού. Ωστόσο, οι προθέσεις του ποιητή και οι ερμηνείες των ποιημάτων του, όσων αναφέρονται στην Ελλάδα, συνεχίζουν να αποτελούν πεδίο νεότερων αναλύσεων και ερμηνειών, που διαφοροποιούν ενίοτε την αποκρυσταλλωμένη εικόνα του ως προς τα ελληνικά του ενδιαφέροντα. Από τη μεριά του ο Σατομπριάν με την πολιτική του μεταστροφή και τη συγγραφή το 1825 του περίφημου φυλλαδίου *Υπόμνημα περί της Ελλάδος* (*Note sur la Grèce*) διερμηνεύει επάξια τις αντιδράσεις της

κοινής γνώμης και παράλληλα ενεργοποιείται στο φιλελληνικό κίνημα. Περίπου την ίδια εσωτερική διαδρομή ως προς τον ελληνικό Αγώνα ακολούθησε και ο Β. Ουγκό. Φιλομοναρχικός στα νιάτα του, ο Ουγκό εγκαταλείπει την παράταξη το 1827 και εντάσσεται στο χώρο των φιλελευθέρων, έχοντας ήδη αναγνωριστεί ως αρχηγός της νέας ρομαντικής σχολής. Από το 1826 αρχίζει να δημοσιεύει σποραδικά στον Τύπο ποιήματα τα οποία εμπνέεται από τον ηρωισμό των Ελλήνων αγωνιστών. Το 1829, όταν είχε πια λήξει ο πόλεμος, κυκλοφόρησε η συλλογή ποιημάτων του με τίτλο *Τα Ανατολίτικα*, με τα έξι ήδη δημοσιευμένα φιλελληνικού περιεχομένου, ανάμεσα στα οποία το περίφημο ποίημα *L'Enfan – Το Ελληνόπουλο* στην ελληνική του μετάφραση – που συγκίνησε βαθιά το διεθνές κοινό και συγκινεί πάντα τους Έλληνες με την απάντηση του παιδιού στο ερώτημα του τι επιθυμεί: «Διαβάτη, μου κράζει το Ελληνόπουλο με το γαλάζιο μάτι: Βόλια, μπαρούτι θέλω, να!» (απόδοση Κωστή Παλαμά, 1885).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. *La Grèce Contemporaine*, 1854 (*Η Σύγχρονος Ελλάδα*) και *Le Roi des Montagnes*, 1857 (*Ο Βασιλεύς των Ορέων*).
2. Ο Edmund Keeley θα τιλοφορήσει χαρακτηριστικά το βιβλίο του *Επινοώντας τον Παράδεισο. Το ελληνικό ταξίδι (1939-1947)* (*Imagining Paradise. The Greek Journey 1939-1947*, Νέα Υόρκη, 1999).
3. Ο όρος αυτός εμφανίζεται ακόμη και σε τίτλους πρόσφατων βιβλίων: Κυριάκος Σιμόπουλος, *Ξενοκρατία, μισελληνισμός και υποτέλεια*, 9η έκδ., Αθήνα 1997· *Le(s) Mishellénisme(s)*. Πρακτικά σεμιναρίου που οργανώθηκε στη Γαλλική Σχολή της Αθήνας (16-18 Μαρτίου 1998), εκδοτική επιμέλεια Gilles Grivaud, Αθήνα, Γαλλική Σχολή Αθήνας, 2001.

Από το 1826 ο Βικτόρ Ουγκό δημοσίευε σποραδικά στον Τύπο ποιήματα τα οποία εμπνέεται από τον ηρωισμό των Ελλήνων

1821 Ιούλιος

Η πρώτη αποστολή εθελοντών από το εξωτερικό ξεκινάει από την Τεργέστη

Ιούλιος

Σε υδραίικο καράβι στη Μασσαλία επιβιβάζονται ξένοι εθελοντές. Το πλοίο, ναυλωμένο από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, μεταφέρει επίσης Έλληνες φοιτητές και πολεμοφόδια

Αύγουστος

Στην Ελβετία (Βέρνη) και τη Γερμανία (Στουτγκάρδη) συστήνονται τα πρώτα φιλελληνικά κομιτάτα, επιτροπές υποστήριξης του Αγώνα των Ελλήνων. Στο μεταξύ νέα αποστολή εθελοντών ξεκινάει από τη Μασσαλία πάνω σε πλοίο που έχει ναυλώσει ο Σκοτσέζος αξιωματικός Τ. Γκόρντον

Σεπτέμβριος

Στην άλωση της Τριπολιτσάς συμμετέχουν Ευρωπαίοι χειριστές κανονιών. Μετά την κατάληψη της πόλης, οι λεηλασίες και οι σφαγές των Τούρκων από τους Έλληνες προκαλούν την αποστροφή πολλών φιλελλήνων, οι οποίοι επιστρέφουν στην Ευρώπη

Δεκέμβριος

Φιλέλληνες εθελοντές παίρνουν μέρος σε ανεπιτυχή προσπάθεια για κατάληψη του Ναβαρίνου

1822 Απρίλιος

Φτάνει στο Ναύπλιο ο Βρετανός αξιωματικός του ναυτικού Φρανκ Χάσπινγκς (Άστιγξ)

Μάιος

Συγκροτείται φιλελληνικό στρατιωτικό σώμα από Γάλλους, Ιταλούς, Γερμανούς και Πολωνούς. Τη διοίκηση του τάγματος έχει ο Ιταλός Ντάνια (Danía).

Ιούλιος

Στο Πέτα της Ηπείρου δεκάδες φιλέλληνες χάνουν τη ζωή τους σε μια καταστροφική μάχη για τους Έλληνες

Οκτώβριος - Δεκέμβριος

Πολλοί εθελοντές παίρνουν μέρος στην πολιορκία και την κατάληψη του Ναυπλίου

Νοέμβριος

Πάνω από 100 εξοπλισμένοι εθελοντές μαχητές, Γερμανοί και

Ελβετοί, που συγκροτούν τη Γερμανική Λεγεώνα, ξεκινούν από τη Μασσαλία. Η αποστολή θα έχει άδοξη συνέχεια, αφού δεν θα συναντήσει ευνοϊκή υποδοχή από την ελληνική Διοίκηση

Δεκέμβριος

Συγκροτείται η κεντρική ελβετική φιλελληνική επιτροπή

1823

Η άφιξη του Βύρωνα στην Ελλάδα αναβαθμίζει την παρουσία και τη συμβολή των φιλελλήνων. Ισχυρή υποστήριξη του Ελληνικού Αγώνα από τις ΗΠΑ

1824

Ο θάνατος του Βύρωνα στο Μεσολόγγι προκαλεί παγκόσμια συγκίνηση (7.4). Ο άριστος Ελληνικός Αγώνας προς τους Τούρκους αποφέρει νέα μαζική υποστήριξη

Σεπτέμβριος

Γάλλοι αξιωματικοί με επικεφαλής το λοχαγό Αρνό ξεκινούν από τη Μασσαλία για να συγκροτήσουν δύναμη πυροβολικού στο πλευρό των Ελλήνων

1825

Νέα φιλελληνικά κομιτάτα στη Γαλλία με επίκεντρο την επιτροπή στο Παρίσι. Ο Γαλλοελβετός τραπεζίτης Εϋνάρδος γίνεται η ψυχή της φιλελληνικής κίνησης στην Ελβετία και τη Γαλλία

Μάιος

Θάνατος του Ιταλού επαναστάτη Σάντα Ρόζα στη Σφακτηρία σε αναμέτρηση εναντίον των δυνάμεων του Ιμπραήμ

Ιούλιος

Ο Γάλλος Φαβιέρος ορίζεται διοικητής του τακτικού στρατού των Ελλήνων

Ο Γάλλος
φιλέλληνας Μπαγί